

*Давиденко Ю.Г.
вчитель вищої категорії,
вчитель-методист початкових класів
Житомирська міська гімназія №3, м. Житомир
Науковий керівник: Демчук Л.І.
к.пед.н., доцент кафедри екології,
Державний університет «Житомирська політехніка»
lyudvig1980@i.ua*

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Екологічні проблеми носять глобальний характер і зачіпають все людство. На сучасному етапі розвитку суспільства питання екологічного виховання набуває особливої гостроти. Головна причина цього – тотальна екологічна безвідповідальність. У зв'язку з цим необхідно посилити і більше приділяти уваги екологічному вихованню в сучасній школі вже з перших років виховання дітей.

Всебічна, далеко неблагополучна, взаємодія суспільства і природного середовища поставила перед сучасною школою завдання формування у дітей відповідального ставлення до природи. Педагоги та батьки усвідомлюють важливість навчання школярів правилам поведінки в природі. І чим раніше починається робота по екологічному вихованню учнів, тим більшим буде її результативність. При цьому в тісному взаємозв'язку повинні виступати всі форми і види навчальної та позакласної діяльності дітей.

Дітям молодшого шкільного віку властиво унікальна єдність знань і переживань, які дозволяють говорити про можливості формування у них надійних основ відповідального ставлення до природи. Всі навчальні предмети початкової школи покликані вносити свій внесок у формування екологічної відповідальності дітей.

Велику спадщину в галузі виховання дітей навколишнім середовищем залишив нам видатний педагог В.О. Сухомлинський. Він надавав особливого значення впливу природи на моральний розвиток дитини, керуючись постулатом: «Людина, яка любить природу, не може бути поганою». На його думку, природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів, творчості. Він неодноразово зазначав, що сама природа не виховує, а активно впливає тільки на взаємодію з нею. Щоб дитина навчилася розуміти природу, відчувати його красу, потрібно прищеплювати їй цю якість з раннього дитинства.

Екологія – наука про відносини рослинних і тваринних організмів і утворених ними співтовариств між собою та навколишнім середовищем. А під екологічним вихованням розуміється формування у широких верств населення високої екологічної культури всіх видів людської діяльності, так чи інакше пов'язаних з пізнанням, освоєнням, перетворенням природи. Основна мета екологічного виховання: навчити дитину розвивати свої знання законів живої природи, розуміння сутності взаємовідносин живих організмів з навколишнім середовищем і формування умінь управляти фізичним і психічним станом.

Мною під час вивчення предметів природничого циклу визначаються освітні та виховні завдання: поглибити і розширити екологічні знання; прищепити початкові екологічні навички та вміння – поведінкові, пізнавальні, перетворюючі; розвинути пізнавальну, творчу, громадську активність школярів у ході екологічної діяльності; сформувати (виховати) почуття дбайливого ставлення до природи.

Об'єктивні тенденції розвитку екологічного виховання школярів цілеспрямовано координується діяльністю шкіл, раціонального використання і вивчення навколишнього середовища; класно-урочні системи поєднуються з позаурочною діяльністю учнів у природному середовищі; поряд з розвитком традиційних використовуються нові форми екологічної освіти та виховання: кінолекторії з охорони природи, рольові та ситуаційні ігри, загальношкільні поради з охорони природи, екологічні практикуми;

На основі провідних дидактичних принципів і аналізу інтересів і схильностей школярів були розроблені різні форми екологічного виховання. Їх можна класифікувати на а) масові, б) групові, в) індивідуальні.

До масових форм відноситься робота учнів з благоустрою та озеленення приміщень і території школи, масові природоохоронні компанії і свята; конференції; екологічні фестивалі, рольові ігри, роботи на пришкольній ділянці. До групових – клубні, секційні заняття юних друзів природи; факультативні заняття з охорони природи і основ екології; кінолекторії; екскурсії; туристичні походи по вивченню природи; екологічний практикум. Індивідуальні форми припускають діяльність учнів з підготовки повідомлень, бесід, лекцій, спостереження за тваринами і рослинами, виготовлення виробів, фотографування, малювання, ліплення.

Основними критеріями ефективності масових форм є широка участь школярів у природоохоронній діяльності, дисципліна і порядок, ступінь активності. Їх можна виявити шляхом систематичних спостережень, накопичення матеріалу.

Основу для становлення та розвитку відповідального ставлення до природи, формування екологічної культури молодших школярів становить зміст навчальних предметів початкової школи, які несуть певну інформацію про життя природи, про взаємодію людини (суспільства) з природою, про її ціннісні властивості. Наприклад, зміст предметів гуманітарно-естетичного циклу (мова, читання, музика, образотворче мистецтво) дозволяє збагачувати запас сенсорно-гармонійних вражень молодших школярів, сприяє розвитку його оціночних суджень, повноцінного спілкування з природою, грамотному поводженню в ній. Загальновідомо, що твори мистецтва також, як і реальна природа в її різноманітних проявах фарб, форм, звуків, ароматів служить важливим засобом пізнання навколишнього світу, джерелом знань про природному оточенні і морально-естетичних почуттів.

Уроки трудового навчання сприяють розширенню знань учнів про практичне значення природних матеріалів в житті людини, різноманітність його трудової діяльності, про роль праці в житті людини і суспільства, сприяють

формуванню умінь і навичок грамотного спілкування з об'єктами природи, економного використання природних ресурсів.

Зміст природознавства забезпечує природну основу розуміння молодшими школярами необхідності охорони природи, оскільки в цьому курсі приділяється особливу увагу формуванню конкретних знань про живу природу.

У курсі вивчення природознавства можна виділити три рівні вивчення природи:

1 рівень: об'єкти природи розглядаються в них окремими, без акцентування уваги на зв'язках між ними. Це важливий рівень, без якого неможливі подальші, але і їм не можна обмежуватися.

2 рівень: об'єкти природи розглядаються в їх взаємозв'язку. Увага акцентується на тому, наприклад, чим харчуються ті чи інші тварини, будуються ланцюги харчування і т. п.

3 рівень: це рівень, коли розглядаються не тільки предмети природи, а й процеси, які відбуваються. Інакше кажучи, третій рівень - це саме той рівень, коли знання екологічних зв'язків допомагає пояснити явище дітям.

Зв'язки між живою і неживою природою полягають у тому, що повітря, вода, тепло, світло, мінеральні солі є умовами, необхідними для життя живих організмів. Зв'язок цей виражається у пристосуванні живих істот до середовища проживання.

Велику пізнавальну і виховну роль у формуванні дбайливого ставлення молодших школярів до природного середовища грає розкриття терміна «охорона природи» як діяльності, спрямованої на збереження і примноження природних багатств. Питанням охорони природи приділено велику увагу на уроках природознавства і читання, у формуванні цілей, у змісті розділів.

К.Д. Ушинський писав: «А воля, а простір та природа, прекрасні околиці містечка, а ці запашні яри і палахкотить поля, а рожева весна, і золотиста осінь хіба не були нашими вихователями? Називайте мене варваром у педагогіці, але я виніс із вражень мого життя глибоке переконання, що прекрасний ландшафт має таке велике виховне значення у розвиток молодшої душі, з якою важко змагатися впливовим педагогам».

Але вся робота лише тоді зробить вплив на почуття і розвиток учнів, якщо у них буде свій власний досвід спілкування з природою. Тому велике місце в системі роботи з виховання любові до природи мають зайняти екскурсії, прогулянки, походи. Вони можуть бути пов'язані з вивченням програмного матеріалу, носити краєзнавчий характер, можуть бути просто присвячені знайомству з природою. Але слід мати на увазі, що в процесі екскурсій в природу ми повинні вирішувати і завдання естетичного виховання.

При цьому слід пам'ятати, що всі види й форми екологічного виховання дають найбільший ефект тоді, коли їх застосовувати комплексно, не зводячи до буденного повторення вивченого на уроці підручничого матеріалу, їхня мета – розширити, поглибити, систематизувати набуті знання, сформувані в учнів уявлення про природу як джерело добра і краси, матеріального й морального благополуччя.